

Heidegger în Franța

Fresca unei receptări filozofice

— CRISTIAN CIOCAN —

DOMINIQUE Janicaud este autorul unor importante lucrări din exegeza heideggeriană precum *La métaphysique à la limite. Cinq études sur Heidegger* (1983, în colaborare cu J.-F. Mattéi) sau *L'ombre de cette pensée. Heidegger et la question politique* (1990). Totodată, el este cunoscut cititorilor mai ales prin polemica pe care a prilejuit-o la începutul deceniului trecut cu privire la „turnura teologică a fenomenologiei franceze” (1991), declarându-se un apărător al principiului husserlian de neutralitate a cercetării fenomenologice și un susținător al delimitărilor conceptuale stricte și al separațiilor metodologice nete. Această poziție a fost accentuată în *La phénoménologie éclatée* (1998), volum în care autorul ajunge să propună conceptul unei fenomenologii minimaliste. Cariera lui Dominique Janicaud, brusc încheiată de prematura sa moarte în 2002, este încununată de apariția, în 2001, a acestor două excepționale volume ce descriu istoria deschisă de gândirea heideggeriană în Hexagon.

Ideea de a schița receptarea unui gânditor de talia lui Heidegger într-o cultură atât de efervescentă precum este cea franceză nu e o sarcină ușoară, mai ales că Franța a reprezentat, în multiple valuri și pe multiple straturi, principalul sol intelectual în care reflecția heideggeriană și-a diseminat germeii. Receptarea lui Heidegger în Franța – incomparabil mai profundă și mai ramificată decât în alt mediu intelectual (fie el american, spaniol sau italian) – s-a constituit ca un fenomen cultural de o imensă amploare, antrenând polemici continue (filozofice și extra-filozofice) și consecințe intelectuale greu rezumabile. Sarcina de a descrie nervurile acestei receptări rămâne una dificilă, tocmai pentru că o astfel

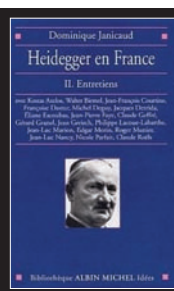
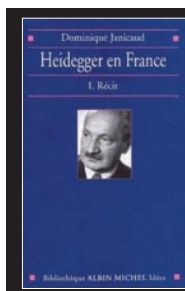
de cartografie nu doar că trebuie să își acopere întreaga suprafață, ci trebuie să străbată și straturile de adâncime ce au generat și au susținut infiltrarea heideggerianismului în Franța. Sarcina cea mai dificilă a unei astfel de istorii intelectuale nu este deci aceea de a delimita etapele receptării lui Heidegger, ci de a descrie modul în care aceste etape inese au luat naștere și s-au configurat. Nu doar principalele figuri ale acestei istorii, fie că e vorba de Lévinas, de Sartre sau de Beaufret, trebuie conturate și puse în succesiune; nu doar temele fundamentale care au marcat mentalul inteligenței franceze trebuie cântărite, pentru a sesiza când și cum s-a produs, spre exemplu, explozia temelor „existențialiste” (angoasa, moartea, neantul) și când acestea, încetând să mai fascineze, au lăsat loc tematizării unor problematici mai sobre și mai neutre precum istorialitatea metafizicii occidentale,

sau cu ce ritmicitate Heidegger redevine constant obiectul unui scandal public și publicistic, reintrând apoi, prin ceea ce gândirea sa are mai „atemporal”, în discuțiile mai austere și depolitizate ale cercetătorilor. Așadar, pentru a înțelege fiziologia acestei receptări, istoricul este nevoit să intre și în culisele umbroase ale acestei istorii ce ascunde în pluriile sale dispute personale, ireductibilități pasionale, luări de poziții radicale, tabere exegetice și atacuri vehemente, amicitii îndelungate sau antipatii profunde, scandaluri de traducere, contestări politice, negocieri ale drepturilor de autor, voință de putere etc. Astfel, se pare că suntem deja în fața unei fresce, a unui roman și, în cele din urmă, a unei lumi populate de personaje, de partide, de coaliții și facțiuni. Departe de a fi un fapt „pur”, istoria lui Heidegger în Franța este puternic personalizată, fiind determinată de evenimente a căror narativitate arată că, în fond, filozofia unui autor, evoluția și cariera receptării sale nu este deloc un fapt neutru, prezent mai ales în mințile cercetătorilor, ci se naște în interstițiile unor evenimente vii, în cotidianitatea medie a unui climat cultural adeseori frenetic.

În orice caz, această narativitate personalizată, punctată de multe ori de evenimente anecdotice și de biografii dense, este dublată de o investigație istorică riguroasă, capabilă să redea scheletul acestei

receptări, nervurile sale principale, etapele sale determinante. Aceasta este sarcina primului volum al lucrării lui Janicaud, care, ajungând la aproape 600 de pagini, se dovedește a fi o cercetare aplicată a acestei istorii. Exemplar documentată, investigația lui Janicaud evaluează fiecare eveniment francez notabil în care numele lui Heidegger este implicat, fiecare curs franțuzesc care discută filozofia Maestrului de la Freiburg, fiecare articol și fiecare volum ce s-a adăugat la ceea ce, cu timpul, a devenit imensa bibliografie franceză privitoare la filozofia heideggeriană. În acest sens, lucrarea lui Janicaud, rezumând stadiul cercetării la care a ajuns heideggerianismul în Franța, este și un foarte util instrument de orientare în câmpul exegezei heideggeriene franceze.

Capitolele acestui prim volum au o desfășurare cronologică, trecând în revistă cele mai importante momente care au marcat receptarea gândirii lui Heidegger în Franța, de la primele prelegeri universitare în care numele acestuia este pomenit cu un inevitabil diletantism până la ultimele apariții editoriale din domeniul de la finele mileniului trecut: 70 de ani de istorie culturală, în care Heidegger a fost prezent în multe sensuri și a căpătat, consecvent, multe chipuri. Totuși, câteva teme constante vor putea fi identificate în cartea lui Janicaud, atât în studiul istoric din primul volum, cât și de-a lungul interviurilor ce

Dominique Janicaud
HEIDEGGER
EN FRANCE,
VOL. I. RÉCIT;
VOL. II. ENTRETIENS
Albin Michel
Paris, 2001, 595 + 291 pp.

compun al doilea volum al lucrării: problema traducerii lui Heidegger în franceză și, inevitabil, *la question politique*, cea care a frământat, uneori până în pragul isteriei, intelectele franceze mai mult sau mai puțin de stângă.

Primele capitole discută începuturile acestei istorii: într-un climat filozofic francez dominat de Bergson, refractar în linii mari la ceea ce se putea întâmpla dincolo de Rin, începea să se infiltreze prezența lui Heidegger, ce tocmai publicase *Ființă și timp*. Primul indiciu: la Sorbona între 1928 și 1930, un profesor acum necunoscut, George Gurvitch, avea să țină trei cursuri de filozofie germană contemporană, în cadrul cărora recenta filozofie heideggeriană era discutată de-a lungul câtorva ore de curs. Mai apoi, în 1929, la întâlnirea dintre Heidegger și Cassirer de la Davos sunt prezenți și trei dintre viitorii intelectuali de frunte ai Franței: Maurice de Gandillac, Emmanuel Lévinas și Jean Wahl. Mai devreme chiar, Lévinas, deja pasionat de fenomenologia husserliană, a urmat cursul ținut de Heidegger în iarna 1928-29. *Introducere în metafizică*, în urma căruia a publicat un studiu despre ontologia din *Sein und Zeit* (în 1932). Până în 1940, când, în opinia lui Janicaud, începe o altă etapă, marcată de ascensiunea lui Sartre, sunt discutate încă două evenimente care jalonează debutul receptării heideggeriene în Franța. Întâi, proiectul unui congres Descartes în 1937 la Paris, la care fusese invitat și Heidegger ca lider al delegației germane, dar care, din pricina încă insuficient clarificate, a refuzat invitația după ce o acceptase inițial. Apoi, apariția primei traduceri în franceză în 1938 a unor texte heideggeriene: realizată de Henry Corbin (și cu ajutorul lui Heidegger însuși în cadrul unor ședințe de lucru, în 1934 și 1936), acest prim volum conține conferința „Ce este metafizica?”, câteva extrase din *Sein und Zeit* și o conferință despre Hölderlin. Apariția în 1943 a lucrării *L'Être et le Néant* a lui Sartre ne pune în fața unei alte etape a receptării gândirii heideggeriene. Această lucrare a trecut aproape neobservată la apariția ei (izbutind să treacă și de cenzura germană), însă după eliberare avea să determine o adevărată explozie existențialistă în mediile intelectuale franceze. Avem aici de-a face nu doar cu o prezentare a filozofiei lui Heidegger, ci se produce prima preluare a temelor heideggeriene într-o construcție filozofică autonomă și, în același timp, prima critică de anvergură adresată gândirii heideggeriene de pe alte poziții filozofice. Acest eveniment comportă în plus o semnificație specială prin aceea că va prileji, dacă nu replica, măcar acele considerații adresate de Heidegger referitor la Sartre în *Scrisoare despre „umanism”*.

Însă istoria acestei faimoase scrisori îl introduce în scenă pe unul dintre cei mai importanți promotori, dacă nu chiar elementul-cheie, ai heideggerianismului în Franța: Jean Beaufret. În primii ani de după război, odată cu euforia eliberării, încep și

primele vizite la Heidegger, aflat într-o dificilă situație existențială: suspendarea dreptului de a profesa, presiunile comisiei de denazificare, amenințarea pierderii locuinței și mai ales a bibliotecii personale. Aceste vizite vor antrena treptat un soi de cult al celui încă enigmatic *Maître de Fribourg*. După Frédéric de Towarnicki, Maurice de Gandillac sau Edgar Morin, întâmplarea face ca Heidegger să citească două articole scrise de Beaufret și, încântat să îl întâlnească, îi va adresa în 1946 acea celebră scrisoare prin care Heidegger se va delimita de mișcarea existențialistă cu care era asociat. Astfel, rolul istoric al lui Jean Beaufret începe să se contureze: el devine nu doar un fidel prieten și un apropiat discipol al lui Heidegger, ci și legatarul său pe pământ francez, vocea franceză a lui Heidegger. Nu fără ironie, Janicaud punctează aerul sector care începe să se instaleze între cei care îl vor frecventa cu asiduitate pe Heidegger, căruia îi va reveni astfel rolul unui maestru inaccesibil (la care accesul era controlat de grupul de „fideli”). Această manieră de a revendica o exclusivitate personală asupra lui Heidegger se va manifesta atât în privința celebrei întâlniri de la Cerisy la Salle (prima sosire a lui Heidegger în Franța, în 27 august – 4 septembrie 1955), cât și a seminarilor private pe care Heidegger le va ține în Provence, la Thor, în 1966, 1968, 1969, la care erau admiși doar cei care dădeau dovada unei fidelități constante (organizarea acestor seminarii fiind aproape „confidențială”). Mai mult, aceste „barricades mystérieuses” ridicate în jurul lui Heidegger de către cercul beaufretian își va pune accentul – cel puțin pentru o vreme – și asupra strategiilor de traducere, lucru care va afecta în mare măsură „heideggerianismul francez”. Exclusivitatea pe care o va obține Editura Gallimard asupra textelor heideggeriene, precum și faptul că Jean Beaufret, François Fédiér și François Vezin vor hotărî mereu, în parte având girul Maestrului, cine trebuie să traducă textele lui Heidegger și cine nu, cum trebuie tradus Heidegger și cum nu, va instaura un climat tensionat și frustrant între cercetătorii filozofiei heideggeriene (vezi, bunăoară, proiectul zădărnicit al traducerii seminarilor de la Zollikon la PUF în 1993-94; acest fenomen persistă și azi: volumul GA 60 tradus de Jean Greisch și volumul GA 26 tradus de Françoise Dastur așteaptă de ani de zile „acordul oficial”). Culisele acestor strategii „oculte” și inițiative privitoare atât la traduceri, cât și la întâlnirile cu Heidegger vor determina treptat o ostilitate generală față de „partida Beaufret”, lucru ce se va accentua o dată în plus și în cadrul violentei discuții în jurul traducerii lui *Sein und Zeit*. După mai bine de patru decenii de receptare vastă a gândirii heideggeriene, o traducere integrală a *magnum opus*-ului din 1927 întârzie să apară, fapt care, pentru Franța, constituia un adevărat „scandal”. În 1979, propunerea lui Jean-François Courtine și a lui Emmanuel Martineau de a traduce

Sein und Zeit fusese refuzată, Beaufret preferându-l pe François Vezin. Cum traducerea „oficială” întârzie să apară, în 1985 va apărea „ediția privată” a traducerii rivale a lui Martineau, editată pe cheltuieli proprii și trimisă cadou la aproape 2000 de persoane. În urma acestei *édition hors commerce*, traducătorul oficial se va descoperi obligat să grăbească versiunea Gallimard a lucrării *Ființă și timp*; aceasta va apărea peste un an, în 1986, însă, datorită limbajului său ermetic și a jargonizării excesive a terminologiei heideggeriene, va fi extrem de prost primită de cea mai mare parte a cititorilor. Scandalul transpunerii lui Heidegger în limba franceză, ce pornește atât de la ideologii distincte privitoare la faptul traducerii, cât și de la rivalități personale, va constitui în continuare unul dintre aspectele cele mai dezbătute referitoare la prezența lui Heidegger în cultura franceză.

Acest aspect personalizat al „culiselor” va interveni și mai abrupt în cel de-al doilea volum al lucrării lui Dominique Janicaud. De-a lungul a aproape 300 de pagini, volumul cuprinde o serie de pasionante interviuri cu cei mai de seamă reprezentanți ai heideggerianismului francez. Merită totuși consemnată lipsa din acest volum tocmai a acelor nume legate de „partida oficială”: din motive neștiute, François Fédiér și François Vezin (aceștia fiind, după moartea lui Beaufret în 1982, „moștenitorii” oficiali ai lui Heidegger în Franța) au refuzat invitația de a colabora la această carte. Pe de altă parte, trebuie amintită și lipsa lui Emmanuel Martineau, care, după ce a fost de acord ca interviul său să fie publicat, și-a retras într-un târziu contribuția sa la acest volum. Principala merita al acestor *entretiens* – la care participă, între alții, Walter Biemel, Jean-François Courtine, Françoise Dastur, Jacques Derrida, Eliane Escoubas, Jean-Pierre Faye, Gérard Granel, Jean Greisch, Philippe Lacoue-Labarthe și Jean-Luc Marion – este că izbutesc să redea, făcând recurs uneori și la anecdotă și la mișcările de culise, diversitatea de preocupări, de perspective și de poziții în care a fost angrenată receptarea lui Heidegger în Franța. Ce li se poate obiecta este faptul că ele, ca și întreaga carte, sunt ghidate poate excesiv de două chestiuni recurente: problema traducerii și problema politică. De ce (doar) aceste note dominante? Aceasta ar fi o bună întrebare care ar putea motiva cândva reluarea, continuarea și aprofundarea travaliului început, cu o incontestabilă competență, de Dominique Janicaud, într-o direcție poate mai conturată filozofică, în care biografismul și accidentalitatea cotidianului să își capete locul convenit, periferic, pentru ca accentul să cadă în primul rând asupra dimensiunii intrinsec reflexive a gândirii heideggeriene, asupra provocărilor radicale pe care ea a știut să le adreseze gândirii contemporane și asupra (dis)continuităților pe care fenomenologia franceză le-a marcat în raport cu această operă fondatoare. Astfel s-ar putea împlini trecerea de la o istorie a evenimentelor la o istorie a problemelor și a ideilor filozofice. ☞

Abonează-te acum!

Pentru numai **29 RON** primești revista **12 luni** (economisești peste **50%** față de prețul de copertă).

3 modalități prin care vă puteți abona la „Idei în Dialog”:

- Prin poștă: C.P. C.E. - C.P. 17, București
- Prin fax: 021-311 40 75
- Prin e-mail: abonamente@ideiindialog.ro

Instituția*.....
 Numele
 Prenumele
 Vârsta Ocupația.....
 Funcția
 Str
 Nr. Bl. Sc. Et. Ap.
 Localitatea
 Cod poștal Județ/Sector
 Telefon Fax
 E-mail
 Data Semnătura

Am plătit prin Mandat poștal Ordin de plată, nr..... din, în contul **SC Realitatea - Cațavencu SA, nr. RO23 BRDE 4505 V098 9360 4500 BRD**, Sucursala Mari Clienți Corporativi, București (CUI: R11285736).

*Se completează dacă doriți să primiți abonamentul pe adresa instituției în care lucrați. Prin completarea prezentului talon sunt de acord să primesc gratuit, prin poștă, e-mail, SMS sau alte mijloace de comunicare, materiale promoționale și oferte legate de promovarea publicațiilor ce aparțin Grupului Realitatea – Cațavencu SA, conform Legii 677/2001. Dacă nu voi mai dori ca datele mele să figureze în baza dvs. de date, vă voi expedia o solicitare scrisă la C.P. C.E. – C.P. 17, București.

Revistă lunară de cultura ideilor

Director: Horia-Roman Patapievici

NOU!
Abonați-vă acum și prin SMS.

Trimiteți cuvântul **DIALOG** prin SMS la **7499** și sunteți abonat, pe loc, pe 12 luni.

Prețul unui abonament pe 12 luni este de **9 euro (+TVA)**.

Numărul este valabil în rețelele Orange și Vodafone. În rețeaua Vodafone costul SMS-ului de răspuns este de 0.05 euro+TVA.